

PRIKAZI

SHORT REVIEWS

Naučna konferencija *Srbija: rod, politike i stanovništvo*

Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 2. oktobar 2019.

Scientific Conference *Serbia: Gender, Policies and Population*

Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, 2 October 2019

Nakon nešto više od dve godine, održana je druga naučna konferencija posvećena demografskim pitanjima u Srbiji, u organizaciji Srpske akademije nauka i umetnosti, Kabineta ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku u Vladi Republike Srbije i Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka. Konferencija označava kontinuitet okupljanja imanentnih stručnjaka za pitanja demografskog razvoja i relevantnih političkih aktera zaduženih za kreiranje odgovora na demografske izazove srpskog društva, koji je **prof. dr Vladimir S. Kostić**, predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), najavio tokom održavanja prve konferencije.

Centralna tema definisana je kao *Rod, politike i stanovništvo*. U tom pogledu bitna su dva aspekta. Prvi se tiče fokusa na rodne modele ponašanja, osobenosti rodni uloga i na rodne razlike kao relevantne implikacije demografskih procesa i fenomena. Drugi aspekt se odnosi na vezu između naučnog saznanja i političkih odgovora na aktuelna demografska pitanja. Ovakav pristup postavio je konferenciju na nivo koji je u skladu sa najaktuelnijim naučnim istraživanjima demografske stvarnosti i sa najvišim standardima definisanja relevantnih mera u cilju ublažavanja negativnih demografskih trendova i njihovih efekata.

Skup su otvorili **prof. dr Vladimir S. Kostić**, predsednik SANU i **prof. dr Slavica Đukić-Dejanović**, ministarka bez portfelja zadužena za demografiju i populacionu politiku u Vladi Republike Srbije. U svojim obraćanjima, oba uvodničara su podvukla važnost regulisanja demografskih pitanja, ukazujući na neophodnu spregu između naučnog razumevanja i politika koje su usmerene ka stanovništvu. Već od samog početka razvoja srpske demografije, jasna su nastojanja istraživača da ukažu na potrebu donošenja mera kako bi se ublažili nepovoljni demografski tokovi i podstakli pozitivni impulsi u odvijanju demografskih procesa. Saradnja istraživača iz oblasti demografije i donosilaca političkih odluka počela je da se razvija još pre nekoliko decenija, u čemu je najveće zasluge imao akademik **prof. dr Miloš Macura**.

Kao rezultat usmerenosti kreatora javnih politika na naučna saznanja, Vlada Republike Srbije je početkom 2018. godine usvojila Strategiju podsticanja rađanja. Takođe, Kabinet ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku realizovao je nekoliko projekata koji su imali za cilj unapređenje pronatalitetnih mera. Pored sagledavanja opšte slike, posebna pažnja posvećena je spoznavanju specifičnosti lokalnih zajednica u Srbiji.

Konferencija *Rod, politike i stanovništvo* jedan je od vidova nastavka saradnje istraživača iz oblasti demografije i kreatora javnih politika. Ona predstavlja upoznavanje sa najnovijim naučnim saznanjima u vezi sa pitanjima koja zahtevaju definisanje politič-

kih odgovora u svim sferama bitnim za razvoj stanovništva.

Konferencija je imala multidisciplinarni karakter. Priloge su izložili istraživači iz nekoliko naučnih oblasti, koji su razmatrali različite teme. Osim o „uže“ demografskim temama, bilo je reči o uslovima realizacije roditeljstva kao bitnom okviru niskog fertiliteta, o siromaštvu starije populacije, reproduktivnom zdravlju, teorijsko-konceptualnim postavkama demografskih istraživanja i o položaju žena u društvu.

U okviru diskutovanja o niskom fertilitetu, središte pažnje bilo je usmereno na roditeljstvo u postindustrijskom društvu. U prvom izlaganju pod nazivom *Rodni kontekst roditeljstva*, **dr Mirjana Rašević**, upravnica Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, uvažavajući važnost rodnog aspekta za uspostavljanje savremenog fertilitetnog obrasca, ukazala je na osnovne karakteristike rodnog režima u Srbiji. Naglašeni su negativni sadržaji tradicionalnog modela rodnih uloga. Planovi o rađanju često predstavljaju eksplicitnu prepreku zapošljavanju žena, a roditeljstvo i obaveze prema članovima porodice mogu biti faktori koji ugrožavaju njihov ekonomski položaj. Rodne razlike u zaradama, pretežno angažovanje žena u obavljanju poslova unutar domaćinstva i u brizi o članovima porodice, problem usklađivanja porodičnog i poslovnog života, kao i iskustvo nasilja od strane intimnog partnera izdvojeni su kao glavne determinante rodnog konteksta roditeljstva u Srbiji.

Odgovori na izazove roditeljstva dece u osnovnoškolskom uzrastu jeste tema o kojoj je govorila **prof. dr Mirjana Bobić** sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. U izlaganju su predstavljeni rezultati eksplorativnog istraživanja sprovedenog u Beogradu i još nekoliko gradova u Srbiji. Na početku je istaknuto da je njegovo sprovođenje podstaknuto namerom da se operacionalizuju dva cilja Strategije podsticanja rađanja: usklađivanje rada i roditeljstva i ublažavanje psihološke cene roditeljstva. Specifičnost je u tome što je fokus stavljen na sagledavanje potreba roditelja dece nižih razreda osnovne škole. Rezultati su naveli na zaključak da je potrebno podići kvalitet i pružiti adekvatniju podršku, a da je, u tom pogledu, neophodno unaprediti rad relevantnih ustanova. Naglašeno je da je važno da ovo pitanje postane segment strateških dokumenata koji se bave obrazovanjem.

Dr Dragan Stanojević sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu diskutovao je iz ugla položaja očeva i njihovog uključivanja u roditeljstvo tokom najranijeg uzrasta dece. *Novo očinstvo u novom ključu – promišljanje* je tema bazirana na nalazima kvalitativnog istraživanja sprovedenog putem dubinskih intervjuova kako bi se razotkrile osobenosti očinstva mladih očeva u Srbiji. Identifikovana su četiri modela. To su: balans između poslovnih i porodičnih obaveza, konflikt uloga usled opterećenosti poslovnim obavezama, potpuna porodična harmonija i zadovoljstvo postignutim skladom između porodice i profesionalnih aktivnosti i model “višestrukih identiteta” u kojem je jasno izražena

raznovrsnost potreba i uloga na nivou svakodnevnog života. Pokrenuta su pitanja rodne asimetrije u roditeljstvu, reprodukcija rodne hegemonije, potencijalnih sukoba unutar porodičnih polja i osobenosti sociokulturološkog konteksta unutar kojeg se uspostavlja model “žrtvujućeg” roditeljstva.

U drugom bloku konferencije, diskutovano je nekoliko različitih pitanja demografskog razvoja iz ugla rodni osobenosti. *O seksualnom i reproduktivnom zdravlju žena i muškaraca* govorio je **prof. dr Nebojša Radunović**, redovni član Srpske akademije nauka i umetnosti. Centralno mesto u izlaganju pripalo je fenomenu porasta prosečne starosti žena pri rođenju prvog deteta sa stanovišta očuvanja reproduktivnog potencijala i bioloških faktora koji determinišu mogućnosti rađanja u kasnijim godinama života. U tom kontekstu, ukazano je na optimalne reproduktivne godine kao najpovoljniji period za ulazak u roditeljstvo, koji otvara prostor za realizaciju nastavka rađanja bez rizika po zdravlje žene, njenu trudnoću i zdravlje deteta.

Pitanju mortaliteta pažnja je posvećena sa stanovišta rodne razlike u očekivanom trajanju života. **Dr Jelena Stojilković Gnjatović** sa Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na temelju statističke analize, tragala je za odgovorom na pitanje *Da li žene žive duže od muškaraca u Srbiji?* Tokom druge polovine 20. i početkom 21. veka, vidljivi su pozitivni pomaci u pogledu porasta očekivanog trajanja života starijih lica. Regresivni trendovi kod muškog stanovništva prestaju od

2000-ih, i praćeni su porastom doprinosa dužem očekivanom trajanju života od strane lica starih 60 i više godina. Ipak, ova promena nije rezultirala zaokretom u rodnom modelu očekivanog trajanja života u Srbiji, jer su pozitivne tendencije bile nešto intenzivnije u ženskoj nego u muškoj populaciji. Međutim, istaknut je pokazatelj koji govori o nepovoljnom položaju starijih žena. U odnosu na mušku populaciju, manji je procenat osoba koje žive tzv. zdrave godine života.

O siromaštvu starijih iz perspektive roda govorila je **prof. dr Gordana Matković** iz Centra za socijalnu politiku. Izraženija rodna razlika javlja se kod starijeg stanovništva, a najugroženije su žene starosti 75 i više godina. Rodne razlike u siromaštvu starijih pre svega su posledica razlika u strukturi domaćinstava, ali se one dovode i u vezu sa razlikama u penzijama. Istaknuto je da su niže penzije žena posledica njihove radne istorije, ali i karakteristika penzijskog sistema. U zaključku je podvučeno da bi trebalo povesti računa o onim merama koje destimulišu ekonomsku aktivnost žena kako bi se izbegle okolnosti koje povećavaju rizik za njihovo siromaštvo u starosti. U tom smislu, posebno su izdvojene politike usklađivanja rada i roditeljstva i mere za podsticanje rađanja dece viših redova rođenja. Kada je reč o penzijskom sistemu, zaključeno je da nema mnogo prostora za intervenciju kako bi se smanjio rodni jaz u penzijama.

Migracije su neizostavno pitanje demografskog razvoja, pa je **dr Vesna Lukić** iz Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka

govorila na temu *Rodni aspekt migracija*. Svoje izlaganje autorka je usmerila na tri nivoa. To su: rodna dimenzija migratornih kretanja, veza između rodnog odnosa i migracija i važnost rodne perspektive u definisanju relevantnih političkih odgovora. Ukazujući na savremene trendove proučavanja svih vidova migracija, istaknuto je da oni podrazumevaju integrisanost rodnog aspekta kao saznajnog pristupa, umesto fokusa samo na žene. Otuda se sve faze migracionih tokova posmatraju iz perspektive rodni uloga, a takođe se ispituje i uticaj migracija i migracionog iskustva na rodne odnose. Istaknuto je da je rodna perspektiva u definisanju politika važna ne samo zbog potrebe spoznavanja specifičnosti migratornih procesa žena i muškaraca, već i zbog uticaja migracija na društvene procese i promene, kao i zbog mogućnosti da se iskoriste dobrobiti migracionih efekata.

Predstavljene teme u trećoj sesiji su svaka iz svog ugla ukazale na važnost rodnog aspekta. Na temu *Prostorno-demografska polarizacija reproduktivnog potencijala Srbije – ograničene razvojnih politika* govorio je **dr Vladimir Nikitović** iz Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka. Polna neravnoteža stanovništva starosti 20-39 godina na regionalnom i subregionalnom nivou izdvojena je kao prepreka demografskog razvoja Srbije, koja zahteva donošenje mera kojima bi se uticalo na migracionu komponentu. Posebno je naglašeno da je takav pristup neophodan kako bi se mogli očekivati pozitivni efekti politike prema fertilitetu. Autor je, kroz scenarije budućeg de-

mografskog razvoja, pokazao da je neophodno da se mere sprovede u mnogo dužem vremenskom periodu od onog koji je predviđen Strategijom podsticanja rađanja. Otuda su, po njegovom mišljenju, neophodni urgentni politički odgovori na migraciona kretanja, kako bi mere u oblasti rađanja rezultirale željenim efektima na kraći i srednji rok.

Prof. dr Mirjana Devedžić sa Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu govorila je na temu *Dometi demografske analize u istraživanjima rodnog pitanja*. Diskutovana je pozicija demografije u istraživanju rodnog pitanja, kao i značaj roda za razumevanje demografskog ponašanja. Autorka je pokrenula više pitanja: multidisciplinarnost i upućenost samo na tzv. formalnu demografiju, veza između demografije i sociologije, kao i iskorišćenost kapaciteta demografskog saznavanja i razumevanja. Istakla je da se rodna perspektiva smatra integralnim delom istraživačkog opusa proučavanja stanovništva i da se u tom smeru odvijaju i metodološka pomeranja u savremenoj demografiji. Pored unapređenja statistike u smeru mogućnosti identifikovanja rodnih razlika i nejednakosti, istaknuta je važnost kvalitativnih metoda za rasvetljavanje starosne i prostorne dimenzije rodnih režima.

Dr Marina Hjuson iz Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja govorila je na temu *Rod, politike i stanovništvo: (ne)naučene lekcije*. Prvi deo izlaganja bio je posvećen utemeljivanju demografije kao naučne discipline i stvaranju veze između naučnog saznanja i javnih politika kod nas.

Drugi deo odnosio se na pregled autorkinog bogatog istraživačkog iskustva u proučavanju determinističke osnove niskog fertiliteta u Srbiji iz perspektive rodnih uloga. Prva istraživanja realizovala je još krajem 1980-ih, postavljajući teorijski koncept za ispitivanje uslovljenosti fenomena nedovoljnog rađanja. Nalazi ovog i svih potonjih empirijskih istraživanja nosili su snažne poruke kreatorima javnih politika u oblastima koje se tiču stanovništva. Jedna od najvažnijih jeste potreba unapređivanja položaja žene u društvu kao okvira za delovanje na fenomen nedovoljnog rađanja.

Redovni član Srpske akademije nauka i umetnosti, **prof. dr Nada Milošević-Dorđević**, imala je izlaganje na temu *Žene akademici u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti*. Iako ograničeno vreme izlaganja nije moglo dopustiti detaljan prikaz pojedinačnog naučnog doprinosa žena akademika, pažnju su privukli podaci koji ukazuju na nepovoljan položaj žene u srpskom društvu. Skrenuta je pažnja da su svega 47 žena bile članice ove najprestižnije naučne i umetničke ustanove u našoj zemlji, od njenog osnivanja do danas. Osim iz oblasti prirodno-matematičkih i tehničkih nauka, izostanak žena je registrovan i u Odeljenju društvenih nauka. Najveći broj žena članica SANU bio je iz oblasti humanističkih nauka (jezik i književnost i istorijske nauke) i iz likovne i muzičke umetnosti.

Sumirajući izlaganja svih učesnika ove naučne konferencije, moguće je formulisati nekoliko bitnih konstatacija. Rodni aspekt je neizostavan u kreiranju politika prema demografskim

pitanjima. Jedno od njih jeste fenomen nedovoljnog rađanja, koji u prvi plan stavlja važnost usklađivanja porodične i profesionalne sfere. Pored toga, tu su i politički odgovori na izazove koji se tiču migracija, zdravstvenog stanja i socioekonomskog položaja stanovništva. Rasvetljavanje rodni modela ponašanja jeste neophodan saznanji pristup u statističkom sagledavanju i razumevanju demografske stvarnosti

Srbije. Takav koncept je potreban kako bi se definisali adekvatni politički odgovori na probleme populacionog razvoja i kako bi se ublažili efekti nepovoljnih demografskih trendova. Paralelno sa tim, potrebno je menjati i karakter rodnog režima u Srbiji, ka širenju ravnopravnijih modela i veće rodne jednakosti i u javnoj i u privatnoj sferi.

Ankica Šobot

